

Rafał Iwański

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH A SYTUACJA OSÓB STARSZYCH NA WSI

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS AND SOCIAL POSITION OF THE ELDERLY

Katedra Socjologii i Filozofii, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
ul. Towarowa 53, 61-896 Poznań, e-mail: rafaliwanski@wp.pl

Summary. The aim of article is presentations of selected issues concerned with social position of the elderly on rural areas. In nearly future this social category will increasing its share in populations. Characteristic of small communities affect perception of elderly in a very special way. Sustainable development of human groups is conditioned by inclusion of requirements of this social category with its place of residence. Problems and needs of the elderly has to be placed, in a very serious way, in general development space planning, due to forecast indicating increasing demand of dedicated care and medical public and commercial services. Social and cultural dimensions of the elderly in rural areas is also important issue needs to wide inclusion to the this area of research.

Słowa kluczowe: gerontologia, jakość życia, polityka społeczna, starość.

Key words: gerontology, old age, quality of life, social politics.

WSTĘP

W populacjach wiejskich funkcjonują dwie grupy społeczne, które z racji swojego wieku wymagają wsparcia i powinny być objęte polityką społeczną. Do pierwszej grupy zaliczamy dzieci i młodzież, do których skierowane są liczne programy o zasięgu lokalnym i ogólnokrajowym, mające na celu zwiększenie ich szans na powodzenie życiowe i wyrównanie deficytów względem rówieśników z dużych miast. Do drugiej grupy zaliczamy osoby starsze mieszkające na wsi. Problemy seniorów mieszkających w małych miejscowościach rzadko stają się przedmiotem debaty publicznej. Pomimo wielu podmiotów na rynku medialnym (telewizyjnym, radiowym, prasowym), czy na coraz bardziej rozwijającym się rynku internetowym, kwestie związane ze starością, szczególnie na wsi, są nieobecne, co niemalże bezpośrednio przekłada się na niewielkie zainteresowanie problematyką starości polityków i urzędników.

Celem artykułu jest zaprezentowanie najważniejszych, w opinii autora, kwestii związanych z życiem ludzi starszych na terenach wiejskich w kontekście idei zrównoważonego rozwój obszarów wiejskich.

POTRZEBY OSÓB STARSZYCH

Ludzie starsi na wsi stanowią bardzo specyficzną warstwę społeczną – przeważnie stanowią ją ubodzy, rozproszeni, pozostający często poza systemem emerytalno-rentowym i pomocy społecznej w zakresie zaspokajania potrzeb materialnych, którzy nie są objęci jakąś specjalną dodatkową opieką ze strony państwa. Leszczyńska-Rejchert (2010) wyróż-

niła wiele problemów dotyczących środowiska seniorów, takich jak: stan zdrowia, sytuacja ekonomiczna, warunki mieszkaniowe, dyskryminacja i marginalizacja społeczna, zmiany w obrębie rodziny, problemy adaptacyjne i emocjonalne, samotność oraz uzależnienia. W świadomości społecznej osoby starsze nie są traktowane i postrzegane na równi z osobami w wieku produkcyjnym. Choć od dziesięcioleci wzrasta udział osób starszych w populacji, to trudno zauważyć istotne zmiany w zakresie postrzegania ich roli i pozycji w społeczeństwie. Tak jak każda grupa społeczna seniorzy mają indywidualne potrzeby, które trzeba stale badać i dostosowywać politykę społeczną w tym zakresie, by jak najwięcej tych potrzeb było możliwych do zaspokojenia.

Działania z zakresu polityki społecznej, mające objąć swoim zakresem społeczność wiejską, muszą uwzględniać populację seniorów. Zrównoważony rozwój będzie możliwy, gdy wszystkie grupy społeczne będą uczestniczyć w zmianach i gdy będą miały możliwość rozwoju na płaszczyźnie osobistego oraz społecznego w wymiarach towarzyskim, ekonomicznym, politycznym oraz kulturalnym. W świadomości społecznej bardzo często funkcjonuje przekonanie, iż osoby starsze nie mają planów, aspiracji, ani długofalowych projektów życiowych. Ten bardzo szkodliwy stereotyp dotyka szczególnie społeczności seniorów w małych miejscowościach. Bez określenia potrzeb ludzi starszych na terenach wiejskich oraz bez ich późniejszego zaspokajania nie jest możliwy zrównoważony rozwój społeczny – zarówno w skali makro, jak i poszczególnych małych miejscowości. Niezmiernie ważne jest uwzględnienie potrzeb ludzi starszych. Nie można skupiać się jedynie na zabezpieczeniu ich podstawowych potrzeb egzystencjonalno-bytowych, trzeba też zwrócić szczególną uwagę na potrzeby psychospołeczne seniorów.

Bilikiewicz i Parnowski (2006) wyróżnili 5 grup potrzeb człowieka starszego. Pierwszą jest potrzeba integracji zarówno w wymiarze rodzinnym, jak i społecznym. Kolejną dotyczy autonomii – ludzie starsi mają prawo do niezależności i samodzielności we wszystkich głównych sferach życia – od kwestii emocjonalnych do ekonomicznych. Zaspokojenie kolejnej grupy potrzeb, a mianowicie uznania i użyteczności, pozwala osobom starszym na pełne uczestnictwo w życiu lokalnej społeczności oraz aktywność w rodzinie. Potrzeba bezpieczeństwa dotyczy nie tylko kwestii zabezpieczenia fizycznych aspektów życia, ale również miejsca w strukturze społecznej. Osoby starsze nie mogą czuć się wyłączone z przestrzeni publicznej. Potrzeba satysfakcji życiowej, wedle autorów przedstawionej systematyki potrzeb osób starszych, jest bardzo istotna, a zaawansowany wiek nie jest powodem, by rezygnować z radości życia i szczęścia osobistego.

UDZIAŁ OSÓB STARSZYCH W POPULACJI

Osoby starsze stanowią zbyt dużą grupę społeczną, która zresztą w najbliższych latach będzie się zwiększać, by móc ją pominąć i skupiać uwagę jedynie na młodzieży i osobach w wieku produkcyjnym. Ponieważ wiele osób w wieku produkcyjnym wyemigrowało za granicę, w celu poszukiwania pracy i lepszych warunków życia, realne stało się w kolejnych dekadach zagrożenie masowego „osierocenia” pozostałych w kraju starych rodziców. Szczególnie na terenach wiejskich może to być problem ze względu na ograniczone możliwości wsparcia osób starszych poprzez opiekę społeczną czy organizacje pozarządowe.

Według danych Eurostatu (Statystyka demograficzna 2011) w kolejnych dekadach wzrastać będzie odsetek osób starszych w populacjach krajów Unii Europejskiej. W roku 2008 niemalże 17% populacji UE-27 miało więcej niż 65 lat, z czego 4,4% stanowiły osoby powyżej 80 roku życia. Do roku 2050 udział osób powyżej 65 roku życia w ogóle populacji przekroczy 28%. Jest to średnia dotycząca 27 państw, które obecnie znajdują się w strukturach UE, lecz według prognoz Polska zaliczana jest do krajów, w którym odsetek osób starszych będzie wyższy od średnich unijna i może osiągnąć nawet 34%. Przyjmując, iż na terenach wiejskich udział osób starszych jest minimalnie mniejszy, niż na terenach miejskich, i zakładając, że ta prawidłowość utrzyma się w kolejnych dekadach, można stwierdzić, że co trzeci mieszkaniec wsi, w połowie obecnego wieku będzie miał 65 lat lub więcej. Wydłużająca się średnia długość życia spowoduje, iż znacznie wzrośnie liczna osób tzw. późnej czy też sędziwej starości czyli powyżej 80 i 90 roku życia. Według prognoz GUS na lata 2008–2035 (Prognoza ludności... 2010) odsetek osób w populacji w wieku powyżej 80 lat wzrośnie w ciągu najbliższych 3 dekad z około 3% do przeszło 7%. Wraz z wydłużaniem się średniej długości życia starość przestaje być kategorią jednorodną; należy dzielić ją na przedziały czy fazy i dopasowywać do nich programy społeczne.

FAZY STAROŚCI ORAZ ZAGROŻENIE UBÓSTWEM

Według Bromley (1969) starość dzieli się na 4 fazy. Pierwsza faza obejmuje osoby, które funkcjonują na rynku pracy i nie ukończyły 65 roku życia. Druga faza to czas cieszenia się emeryturą przy relatywnie dobrym zdrowiu. Po 70 roku życia jednostki wchodzą w wiek starczy, następnie z każdym rokiem przybliżają się do ostatniej fazy nazywanej późną starością. Szarota (2004 za: Bochenek) wyróżnia 3 stopnie starzenia się. Pierwszy stopień dotyczy osób w przedziale wiekowym pomiędzy 60 a 70 rokiem życia. Drugi stopień starzenia się mieści się w przedziale 70–80 lat. Trzeci stopień dotyczy osób powyżej 80 roku życia. Kamiński (1974) uważa, że w 60 roku życia rozpoczyna się starość, do około 75 roku życia trwa jej wczesna faza, która po 80 roku życia przechodzi w fazę wieku sędziwego. Kocemba (2000) natomiast wczesną starość umieszcza w przedziale 60–75 lat, dojrzałą starość – w przedziale 75–90 lat, a wiek powyżej 90 lat nazywa długowiecznością. Według Światowej Organizacji Zdrowia (ONZ, <http://www.un.org>, dostęp dn. 11.01.2012 r.) początek starości zaczyna się po ukończeniu 60 roku życia, wiek podeszły – po ukończeniu 70 lat. Osoby, które przekroczą 80 rok życia, wchodzą w fazę starczą, a po przekroczeniu 90 roku życia – w fazę długowieczności (Szarota 2004). Niezależnie od tego, który podział uwzględnimy jako kluczowy w rozważaniach nt. starości na wsi, powinniśmy zwrócić szczególną uwagę na to, by nie traktować całej warstwy ludzi starszych jako jednorodnej kategorii społecznej. Naturalnie występuje wiele wspólnych cech, choćby dużo wolnego czasu, brak własnego potomstwa pod opieką (rola babci i dziadka ma innych charakter niż rola rodzica), jednak każdy etap w życiu, w tym także etap starzenia się wiąże się z określonymi wymaganiami, prawami, aspiracjami i potrzebami. Osoby wkraczające w wiek starczy w pierwszych latach niejednokrotnie powoli zmniejszają swoją aktywność zawodową; szczególnie dotyczy to osób prowadzących we wcześniejszym okresie gospodarstwa rolne. Dlatego

programy społeczne skierowane do tej grupy muszą uwzględniać jej poziom aktywności i niezależności.

Balcerzak-Paradowska (2004) zwraca uwagę na problem ubóstwa osób starszych. Pracując zawodowo, seniorzy na wsi bardzo często gromadzą środki, które nie pozwalają jednak na zaspokojenie ich potrzeb, które z każdym kolejnym rokiem życia przeważnie rosną (leki, dieta itd.). Jeśli osoba starsza popadnie w stan ubóstwa, to istnieje duże prawdopodobieństwo, iż przybierze ono charakter stały.

Szczególnie jednostki wchodzące w czwartą ćwiartkę życia nie mają możliwości poprawienia swojej sytuacji materialnej dzięki pracy. Sytuacja materialna prowadzonego przez nich gospodarstwa domowego opiera się na świadczeniu emerytalnym, wsparciu rodziny oraz zasiłkach z pomocy społecznej (Balcerzak-Paradowska 2004). Starość na wsi znacznie różni się od starości w mieście. Po pierwsze, emeryci i renciści na wsi mają do dyspozycji mniej środków finansowych mają również inne wyposażenie gospodarstw domowych. Różnica między najwyższą emeryturą wypłacaną przez ZUS, a takim samym świadczeniem pobieranym z rolniczego systemu ubezpieczeń wyniosła w 2009 roku prawie 765 zł. Przeciętą emerytura wypłacona z ZUS w regionie południowym wynosiła 1806,88 zł brutto, natomiast emerytura wypłacona w regionie południowo-zachodnim z KRUS wynosiła w 2009 roku 1042,04 zł brutto (Emerytury i Renty w 2009 roku... 2010). Bardzo ważną rolę odgrywa rodzina. Gdy grupa pierwotna zaczyna zawodzić i nie daje odpowiedniego wsparcia osobie starszej, świadczenie emerytalne oraz niskie przeważnie świadczenia z pomocy społecznej pozostają jedynymi źródłami utrzymania. Stan chronicznej biedy jest wręcz stereotypowym obrazem starszego mieszkańca wsi, jaki funkcjonuje w świadomości opinii publicznej; szczególnie dotyczy to gospodarstw domowych prowadzonych przez osoby samotne. Zmiany w tym zakresie wymagają korekt systemowych, takich jak: wydłużenie wieku przechodzenia na emeryturę w celu zwiększenia wysokości świadczeń emerytalnych, zrównanie czasu pracy kobiet i mężczyzn w celu zniwelowania istotnych różnic w wysokości świadczeń oraz zmiany w systemie pomocy społecznej polegające na uelastycznianiu procedur i form pomocy. Szczególnie pomoc społeczna jest w tym wypadku istotna. Zmiany w zakresie pomocy dla seniorów wymagają przyjęcia innego modelu na płaszczyźnie makrospołecznej oraz zabezpieczenia profesjonalnych kard.

GOSPODARSTWA DOMOWE SENIORÓW

Stan infrastruktury mieszkaniowej seniorów mieszkających na wsi jest gorszy od wyposażenia gospodarstw domowych prowadzonych przez osoby starsze w mieście. Bardzo często osoby starsze mieszkają w domach nieremontowanych od wielu dekad, budowanych według starych technologii, które dziś są bardzo kosztowne w utrzymaniu. Nieocieplone budynki, nieszczelne okna oraz przestarzałe i nieekonomiczne sposoby ogrzewania mieszkań znacznie wpływają na obniżenie komfortu życia oraz podnoszą koszty egzystencji. Ludzie starsi na wsi bardzo często, ze względu na ograniczone środki finansowe oraz z powodów technicznych, zmuszeni są, chcąc utrzymać odpowiednią temperaturę w mieszkaniu, palić w piecu lub piecach, co wiąże się z codziennymi obowiązkami, takimi jak czysz-

czenie pieców, przynoszenie opału po wcześniejszym jego przygotowaniu. Pomimo szybkiego rozwoju kraju w ujęciu makrospołecznym wiele gospodarstw domowych prowadzonych przez osoby starsze (szczególnie na tzw. ścianie wschodniej), w których chodzi się po wodę poza obszar domostwa. Brakuje również w domach instalacji sanitarno-kanalizacyjnej, co w okresie jesienno-zimowym stanowi bardzo duże utrudnienie dla ludzi starszych i duże zagrożenie dla ich zdrowia (wychłodzenie organizmu czy możliwość poślizgnięcia się na zaśnieżonym podwórku). Problem ten jest szczególnie istotny, gdy w gospodarstwie domowym funkcjonuje osoba starsza z wyraźnym stopniem niepełnosprawności ruchowej. Dlatego inwestycje w ramach zrównoważonego planu rozwoju obszarów wiejskich mają duże znaczenie w zakresie eliminowania opóźnień cywilizacyjnych występujących na obszarach wiejskich. Dobra droga we wsi umożliwi przyjazd karetki na czas, szczególnie zimą, jeżeli droga będzie odśnieżona. Kanalizacja na wsi pozwala na zwiększenie komfortu życia i ma znaczny wpływ na miejscowe środowisko naturalne, które jest często jednym z największych walorów mieszkania na wsi.

Z powodów technologicznych oraz zalet kosztów inwestycji poziom infrastruktury na wsiach będzie jeszcze przez długie lata odbiegał od poziomu, jaki występuje w miastach. Dlatego poprzez programy unijne, dobre planowanie i gospodarowanie dostępnymi środkami należy w jak największym stopniu wyposażyć tereny wiejskie w niezbędne urządzenia i technologie podnoszące jakość i komfort życia.

OPIEKA MEDYCZNA I REHABILITACJA

Ze względu na specyfikę schorzeń, jakie dotyczą seniorów, wymagają oni w wielu przypadkach stałej opieki. Ze względu na niski poziom zaludnienia i rozproszenie zdecydowana większość mieszkańców terenów wiejskich, by móc skorzystać z usług medycznych, zmuszona jest dojechać do najbliższego ośrodka zdrowia, który znajduje się często w większych wsiach lub miasteczkach stanowiących centra regionów. Większość osób starszych, ze względu na stan zdrowia, powinna być pod stałą opieką lekarza, co szczególnie dotyczy seniorów w ostatnich fazach starości. Lecz dla osoby starszej mieszkającej na wsi, która często ma problemy z samodzielny przemieszczaniem się, wyjazd do lekarza staje się wyprawą, która wymaga angażowania innych osób. Do ośrodka zdrowia trzeba dojechać, a większość seniorów na wsi nie posiada własnego środka transportu i musi korzystać z pomocy członków rodziny lub ze środków publicznej komunikacji. Ponieważ częstotliwość kursowania autobusów na terenach wiejskich jest niewielka, wyprawa do lekarza może trwać parę godzin, co w chłodniejsze pory roku nie jest komfortowe dla osoby starszej. Problemy związane z dojazdem do lekarza powodują, iż osoby straszą na wsi nie mają możliwości korzystać, na równi z seniorami z miast, z usług opieki medycznej. Może to negatywnie wpływać na ich stan zdrowia i ogólną kondycję psychofizyczną. Ponadto wiele osób starszych w miastach korzysta z wielu form rehabilitacji, np. w punktach rehabilitacyjnych.

Na terenach wiejskich ludzie starsi mają ograniczoną możliwość korzystania z usług szeroko pojętej rehabilitacji, choćby z powodu dużej odległości. W wielu przypadkach zabiegi rehabilitacyjne trzeba powtarzać codziennie przez okres paru tygodni. W przypadku

nieskomplikowanych urazów istnieje możliwość dojazdu do ośrodka, lecz to bardzo kłopotliwe i może narazić osobę na dodatkowe problemy zdrowotne.

Ponadto na wsiach nieczęsto funkcjonuje prywatny rynek usług rehabilitacyjnych i opiekuńczych. W przypadku poważniejszych urazów i braku transportu rehabilitacja staje się często niemożliwa, tymczasem właściwie prowadzona kuracja pozwala na zniwelowanie skutków wielu chorób i urazów, co wiąże się z utrzymaniem dużej samodzielności osób starszych.

Profesjonalna rehabilitacja i opieka bardzo często w znacznym stopniu wspomaga proces leczenia, a w przypadku wielu schorzeń pomaga doprowadzić osobę do stanu samodzielności. Szczególnie istotne jest to w przypadku złamań narządów ruchu, wylewów, udarów itd., które często przytrafiają się osobom starszym. Jednym z ważnych systemowych problemów zabezpieczenia opieki zdrowotnej ludzi starszych jest zbyt mała liczba lekarzy ze specjalnością geriatryczną. W całej Polsce lekarzy geriatrów pracujących w swojej specjalności jest około stu. Specjalizacja ta nie cieszy się dużą popularnością wśród młodych lekarzy, więc także w najbliższych latach nie możemy spodziewać się znacznego wzrostu liczby lekarzy o tej specjalności. Władze państwowe oraz osoby odpowiedzialne na kształcenie młodych lekarzy w dalszym ciągu nie zauważają problemu braku geriatrów, ponieważ w programach wielu polskich uczelni medycznych geriatryka jest przedmiotem jedynie fakultatywnym.

Można zatem stwierdzić, iż w Polsce nie ma odpowiedniej opieki specjalistycznej skierowanej do osób starszych. Oddziały szpitalne o charakterze geriatrycznym są w dalszym ciągu rzadkością w polskich szpitalach; zdarza się, że nawet duże akademickie ośrodki kliniczne nie mają ich w swojej strukturze. W tym przypadku różnic pomiędzy miastem a wsią praktycznie nie ma – niezależnie od miejsca zamieszkania, szansa na wizytę u lekarza geriatry jest znikoma. W perspektywie wydłużenia życia oraz wzrostu liczby osób starszych niezbędne będą rozwiązania systemowe. Ponieważ osoby starsze i ich problemy nie są interesującym tematem dla opinii publicznej, zakres dyskusji o seniorach w kontekście służby zdrowia sprowadza się bardzo często do narzekania na starsze osoby, że przesiadują w poczekalniach i blokują kolejki. Oczywiście jest to, że osoby starsze cierpiące z powodu jakichś dolegliwości będą szukały pomocy, chcąc zachować jak komfort i jak najwyższą jakość życia. Warto podkreślić jest również aspekt społeczny korzystania przez seniorów z usług służby zdrowia. Osoby w wieku produkcyjnym, incydentalnie korzystające z pomocy lekarza w przychodni rodzinnej, odnoszą wrażenie, że przesiadujące w poczekalni osoby starsze przychodzą tam wyłącznie w celach towarzyskich, by porozmawiać o swoich dolegliwościach z innymi emerytami. Może i w tym jest trochę prawdy, lecz świadczy to wyłącznie o braku alternatywnych rozwiązań społeczno-kulturalnych skierowanych do seniorów.

INFRASTRUKTURA SPOŁECZNO-KULTURALNA NA TERENACH WIEJSKICH

Na terenach wiejskich bardzo istotnym wskaźnikiem rozwoju jest poziom rozbudowy infrastruktury społeczno-kulturalnej. Wiele społeczności wiejskich walczy dziś o utrzymanie małych szkół, ponieważ – prócz funkcji edukacyjnej – pełnią one istotną funkcję kulturo-

twórczą. Szkoła na wsi podnosi nie tylko jej prestiż jako miejscowości, ale ponadto integruje lokalną społeczność. W szkole, prócz lekcji, odbywać się mogą spotkania mieszkańców, wybory powszechne itd. Duże znaczenie ma ona także dla osób starszych, ponieważ opierając się na istniejącej infrastrukturze oświatowej można uruchamiać kolejne inicjatywy skierowane do osób starszych, np. koła gospodyń wiejskich, które po latach wyśmiewania i marginalizacji wracają do łask. Koła gospodyń mają bardzo duże znaczenie kulturotwórcze, ponieważ integrują mieszkańców z różnych pokoleń i zachodzą w nich proces transmisji.

Osoby starsze, przynależące do tego typu organizacji, mogą odnaleźć swoje miejsce w strukturze społecznej, działając poza pracowniczym systemem społecznym. Na wsiach brakuje jednak infrastruktury, która jest niezbędna do scalania społeczności w różnych wymiarach. Programy unijne, mające na celu uruchamianie świetlic na obszarach wiejskich, są bardzo dobrym pomysłem nie tylko dla młodzieży. Funkcjonowanie takich ośrodków jest bardzo ważne ze względu na rozwój społeczny lokalnej społeczności. Dla każdej grupy wiekowej powinna być przygotowana odpowiednia oferta, która będzie atrakcyjna i przyciągnie lokalną społeczność. Dla osób starszych bardzo ważne są aspekty związane ze zdrowiem, z ogólną kondycją oraz ze sprawnością. Ruch w życiu człowieka jest bardzo ważny, a aktywność ludzi w starszym wieku ma ogromne znaczenie dla ich kondycji i stanu zdrowia. Pojawiają się ośrodki, w których dla osób starszych prowadzona jest muzykoterapia, choreoterapia czy podstawy ogólnej rehabilitacji ruchowej. Osoby starsze mogą spotykać się raz lub dwa razy w tygodniu i przez godzinę lub dłużej ćwiczyć pod okiem obezdrążającego wykwalifikowanego instruktora. Taka forma aktywizacji uzupełnia lub rekompensuje brak dostępu do opieki okołomedycznej i dodatkowo integruje osoby starsze. Naturalnie przekonanie do tego osób starszych jest procesem długotrwałym i trudnym, lecz w dłuższej perspektywie może przynieść bardzo wymierne korzyści dla całej społeczności w postaci sprawniejszych ruchowo i zdrowszych seniorów.

Nie można również zapominać o wykluczeniu cyfrowym, jakie, niestety, bardzo często dotyczy polskiej wsi, a szczególnie jej starszych mieszkańców. Właśnie w szkołach czy w świetlicach w godzinach popołudniowych mogą odbywać się zajęcia dla seniorów z zakresu podstaw obsługi komputera czy korzystania z internetu. Gospodarstwa domowe na wsiach są w dalszym ciągu gorzej wyposażone w sprzęt komputerowy oraz łącza internetowe, szczególnie „szerokopasmowe”, dlatego – oprócz inwestycji w infrastrukturę i wyposażenia instytucji publicznych w komputery – niezbędne są odpowiednie kursy dla osób, które nie miały wcześniej kontaktu z siecią internetową. W świadomości społecznej osoby starsze nie są kojarzone z komputerami i raczej uważa się, że nie potrafią korzystać z komputera czy za jego pośrednictwem z internetu. Należy zatem, szczególnie na wsiach, wspierać wszelakie inicjatywy włączające osoby starsze do społeczności internetowej aby zapobiegać ewentualnemu wykluczeniu cyfrowemu – zarówno w celach rozrywkowych, jak i w celach użytkowych. Zmiany, jakie zachodzą w sferze informatyzacji urzędów, mediów itd. pozwalają przywidywać, iż w najbliższych latach osoby, które nie nauczą się korzystać z komputera, znajdą się poza głównym nurtem społeczeństwa.

Bardzo dobrym przykładem, ilustrującym proces zmian w zakresie metod komunikacji jest Poczta Polska i konsekwencje jej modernizacji dotyczące obszarów wiejskich. Z każdym rokiem Poczta Polska ogranicza funkcjonowanie punktów pocztowych na wsiach, tym

samym utrudniając możliwość komunikacji za pomocą tradycyjnych listów. Umiejętność korzystania z poczty elektronicznej pozwoli nie tylko na usprawnienie procesów komunikacyjnych, ale i zmniejszy negatywne skutki zmian, jakie zachodzą w Poczcie Polskiej. Podczas rozpatrywania zagadnień związanych z aktywizacją społeczną-kulturalną osób starszych trzeba pamiętać o dwóch nierozłącznych elementach. Pierwszym z nich jest infrastruktura i wyposażanie, a drugim – zabezpieczenie w długiej perspektywy czasowej właściwej, dobrze wyedukowanej i przygotowanej kadry. Animatorzy życia kulturalnego na wsiach muszą posiadać kompetencje niezbędne do pracy również z seniorami i to w wielu aspektach.

ŻYCIE W OKRESIE POPRODUKCYJNYM

Osoby starsze mieszkające na wsi po zaprzestaniu działalności zawodowej mogą przyjmować różne style życia. Czerniawska (2000) wyróżniła 6 głównych stylów, które są charakterystyczne dla seniorów.

Styl całkowicie bierny dotyczy szczególnie osób samotnych, schorowanych, niemających na co dzień oparcia w rodzinie. Powodów wycofania może być wiele – od wspomnianej już choroby czy niepełnosprawności po uwarunkowania osobiste związane z psychiką.

Styl rodzinny oznacza, że seniorzy aktywnie uczestniczą w życiu rodziny i są jego ważnym elementem choćby poprzez opiekę nad wnukami, gdy rodzice pochłonięci są pracą zawodową.

Styl działkowca opiera się na pracy w ogrodnictwie na niezbyt dużym kawałku ziemi, przy czym ma charakter rekreacyjny i stanowi pasję seniora.

Styl społecznika wybierają seniorzy mający potrzeby i możliwości pracy na rzecz innych lub z innymi. Mogą to być na przykład kółka harciarskie, gospodyń wiejskich, a także działania polityczne lub skierowane na działalność edukacyjno-pomocową.

Styl domocentryczny dotyczy seniorów, którzy większość swojej aktywności kierują na utrzymanie domu, a kontakty społeczne utrzymują w celu zaspokojenia potrzeby kontaktów z innymi ludźmi – gdy owdowieją lub dzieci wyprowadzą się z domu.

Styl pobożny z powodów kulturowych jest bardzo rozpowszechniony na wsi. Codzienne uczestnictwo w nabożeństwach oraz koncentrowanie swojego życia na kwestiach religijnych jest bardzo popularnym stylem życia seniorów na wsi. Zmiany ustrojowe, jakie zaszły w Polsce po 1989 roku oraz rozwój cywilizacyjny, nie doprowadziły do znacznej laicyzacji obszarów wiejskich. Dlatego styl życia oparty na religijności w niektórych społecznościach wiejskich wśród seniorów jest dominujący.

Przedstawione style życia nie określają specyfiki funkcjonowania wszystkich seniorów na wsiach. Warto pamiętać, że seniorzy na wsi nie stanowią tak homogenicznej grupy jak się powszechnie uważa. Wyróżnić można podstawowe typy seniorów ze względu na wykonywany zawód, prestiż społeczny, zamożność oraz wykształcenie. Pierwszy typ seniorów to osoby pracujące w rodzinnych gospodarstwach rolnych. Drugi to osoby zajmujące się w latach aktywności zawodowej najemną pracą w rolnictwie (zarówno w państwowych, jak i prywatnych przedsiębiorstwach rolnych). Trzeci typ to osoby mieszkające i pracujące na wsi, lecz poza sektorem rolno-spożywczym. Czwartym typ reprezentują jednostki mieszkające na wsi, lecz pracujące w mieście. Piątym typem są seniorzy, którzy całe swoje życie zawodowe mieszkali i pracowali w mieście, a dopiero na czas emerytury przenieśli się na

wieś. W zależności od przeszłości zawodowej, wykształcenia, zamożności oraz wielu innych czynników pozwalających na określenie pozycji jednostki w społeczeństwie osoby starsze przyjmują różne style funkcjonowania.

PODSUMOWANIE

Rozwój na terenach wiejskich nie może przebiegać bez uwzględnienia potrzeb osób starszych. Perspektywa szybkiego starzenia się zmusza jednak do podjęcia działań zmniejszających negatywne skutki tego procesu. Sama starość jest naturalnym i pozytywnym etapem w życiu każdego człowieka, lecz jej przebieg uzależniony jest od poziomu świadomości i przygotowania społeczeństwa do rosnących potrzeb ze strony starszej części populacji. Tereny wiejskie stają się coraz atrakcyjniejszym miejscem do przeżycia ostatnich lat. Coraz więcej osób mieszkających całe życie w mieście decyduje się na spędzenie jesieni życia na wsi. Pejzaż niektórych – niegdyś typowo rolniczych – miejscowości zmienia się w osiedla przypominające przedmieścia aglomeracji. Niezależnie od tego, jaki charakter będzie miała konkretna miejscowość (rolniczy, mieszany czy przedmieść), inwestycje w infrastrukturę drogową, wodno-kanalizacyjną, oświatową, kulturalną, opiekuńczo-medyczną są niezbędne, by móc sprostać wymaganiom przyszłości.

PIŚMIENNICTWO

- Balcerzak-Paradowska B.** 2004. Rodzina i polityka rodzinna na przełomie wieków. Warszawa, IPISS, 69.
- Bilikiewicz A., Parnowski T.** 2006. Starzenie się i zaburzenia psychiczne wieku podeszłego. Psychiatria – podręcznik dla studentów medycyny. Warszawa, Wydaw. Lek. PZWL, 458.
- Bromley D.B.** 1969. Psychologia starzenia się. Warszawa, PWN, 21–23.
- Czerniawska O.** 2000. Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii. Łódź, Wydaw. WSH-E, 170–175.
- Emerytury i renty w 2009 roku.** 2010. Warszawa, GUS.
- Eurostat.** 2011. Statystyka demograficzna, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, dostęp dn. 10.01.2012 r.
- Kamiński A.** 1974. Funkcje pedagogiki społecznej. Warszawa, PWN, 366–367.
- Kocemba J.** 2000. Biologiczne wyznaczniki starości, w: Zrozumieć starość. Red. A. Panek, Z. Szarota. Kraków, Text, 107–110.
- Leszczyńska-Rejchert A.** 2010. Człowiek starszy i jego wspomaganie – w stronę pedagogiki starości. Olsztyn, UWM, 72–108.
- Prognoza ludności na lata 2008–2035.** 2009. Warszawa, GUS.
- Szarota Z.** 2004. Gerontologia społeczna i oświatowa. Kraków, Wydaw. Nauk. Akad. Pedag., 27.
- Światowa Organizacja Zdrowia.** ONZ, <http://www.un.org>, dostęp dn. 11.01.2012 r.

